

ՄԵՆՔ ՀԻՇՈՒՄ ԵՆՔ ԵՎ ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ

Ալիսիա ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ

Հարցապրույց Աստվածուհի հետ ԱՐԴ-ԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ գալիս է հապա՞ր Կարին մի անգամ

Մի՛ լռիր, Աստված.
դու չէի՛ր կարող մեղսակից լինել
արհավիրքներին աշխարհի, հոգու.
Եվ մեզ չե՛ս կարող,
չպիտի լքես,-
Աստված ես եթե...

Ես ծնվել եմ, Տեր,
մի հայ արգանդից,
և, հետևաբար, դեռ աշխարհ
չեկա՞ծ,
Ժամոթ եմ բոլո՞ր
արհավիրքներին ու նախճիրներին,
հատկապես նրան,
որին թույլ տվիր, որ... եղեռնանա,
ո՞վ գիտե, թե ի՞նչ
գերմարդկային ու գաղտնի օրերի
խորհուրդով խորին...

Եվ հարց եմ տալիս,
Ի խորոց իմ այս հարցազրույցի,
և խոցվա՞ծ սրտի-
Որտե՞ղ էիր դու,
տիեզերական քո ճամփորդության
ո՞ր հանգրվանում,
և այն ժամանակ ի՞նչ էիր անում,
երբ... ջարդո՞ւմ էին հայերին
այստեղ...

Որտե՞ղ էիր, Տեր,
տիեզերական,
ո՞ր անջրպետի, ո՞ր ոլորտներում,
Երբ ամբողջ մի ազգ,
իր անգործության ոտնահետքերն էր
դաջում եղեռնի անապատներում...

Անսա՛ կոչն այս, Տեր,
քանզի այս խաչված ցեղն, անտարակոյս,
ունի մի վսե՛մ Առաքելություն-
ի շահ Մարդկության ու

խաղաղության.-
որի Գալուստն ու Կատարումը, Տեր,
քո անմահ շնչի՞ց...

Ա՛ռ մեր ուսերից
այս բեռը ցավի,
մոռացնե՛լ տուր մեզ
քարավանները սովի ու մահվան
դաջված քարտեզին ու մեր...
ուղեղում...

Սպիտա՛կ է քո պատմութանը, Տեր,
Ժածկի՛ր նրանով ժողովուրդը քո,
որ արտասուքը
իր ճանապարհը գեթ մի օր չեղի՛,
և վիշտն էլ երբեք
իր կնիքը մեր սրտին չդնի՛...

Պաշտպանի՛ր Դատը
մեր սուրբ ու արդար,
որ քո՞նք է նաև-
ինչպես Մեծ Վի՛շտը Տիեզերական...

Ամե՛ն, ամե՛ն եմ ասում քեզ, Հոգի՛ր,
զի գուցե այդպե՛ս,
այդ ձևով միայն,
այս Հողագնդի չնչի՛ն մի մասում,
որտեղ իջել է Միածինը քո,
Արդարությունը ինքն իրեն գտնի,
վերջստի՛ն ծնվի և կամ
նորոգվի՛...

Արդ, ո՞ր եք, չքնաղ խոստումներ խաչին
Եղբայրության զո՞ւր բարբառներ, ո՞ր եք
Կրակ կը փսխե հողն ամենուրեք,
Գետերն արյունով, դիակով կ'ուռչին:
Ու կ'իյնա ան, որ կը ծնկե վախով,
Զի թուրն ավելի արդար է խաչեն,
Զի կյանքն անոնց է միայն, որ քաջ են,
Անոնց, որ կապրին ուրիշի մահով:

«...Մենք դեռ կովելու և հաղթելու ենք...»
Թշնամին միշտ թշնամի է. երբեք չպետք է փոխել վե-
րաբերմունքը նրա հանդեպ

«Յուրաքանչյուր շրջանից 10-15-ական հոգի, հին տղա-
ներից, փորձառուներից, մահապարտներից, որոնք գնա-
լու են, կովելու են ամենա, ամենադժվարին հատվածում,
որտեղ, նորից եմ ասում, մեռնելու և կենդանի մնալու հա-
վանականությունը կեսի կես է: Եթե մենք վաղը չէ մյուս
օրը հավաքվեցինք և եթե մենք կարողացանք 500 հոգա-
նոց մահապարտների այդ գումարտակն ստեղծել ուրեմն
մենք դեռ կանք, մենք դեռ կովելու և հաղթելու ենք:
Եթե չհաղթեցինք,
այն ժամանակ ես կհամարեմ,
որ իսկապես իմ հրաժարա-
կան տալու ժամանակը
եկել է»:

Վազգեն ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ-ում ՀՀ նախագահ Արմեն Սարգսյանի հետ քննարկվեց «Բարձրագույն կրթության և գիտության մասին» ՀՀ օրենքը

Սույն թվականի ապրիլի 7-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահությունում տեղի ունեցավ հանդիպում ՀՀ նախագահ Արմեն Սարգսյանի հետ, որի ընթացքում քննարկվեց «Բարձրագույն կրթության և գիտության մասին» ՀՀ օրենքը, որը ընդունվել է ՀՀ ԱԺ-ի կողմից 24.03.2021 թ.:

Հիշեցնենք, որ ՀՀ ԳԱԱ կոլեկտիվը երևանի պետական համալսարանի հետ համատեղ հանդես է եկել հայտարարությամբ, որում, մասնավորապես, նշված է.

«Հաշվի առնելով արձանագրված խնդիրների կարևորությունը, օրենքի՝ Սահմանադրության հետ ունեցած առերևույթ անհամապատասխանությունները և դրանց գործնական կիրարկման ընթացքում կրթության և գիտության համար առաջացող հնարավոր բացասական հետևանքները՝ կոչ ենք անում հանրապետության նախագահին չստորագրել օրենքը և դիմել Սահմանադրական դատարան՝ օրենքի առանձին դրույթների Սահմանադրության հետ համապատասխանության հարցը պարզելու նպատակով»:

Նախագահ Սարգսյանը նշեց. «Ինքս եմ խնդրել այս հանդիպումը, որի նպատակը շատ կոնկրետ է՝ կապված օրենքի հետ, որն այսօր իմ սեղանին է: Ես հանդիպել եմ գիտության և կրթության ոլորտի մի շարք գործիչների հետ, նախարարին և, վերջնական որոշում ընդունելուց առաջ, կուզեի լսել ձեր կարծիքը»:

Հանդիպման ընթացքում ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը ներկայացրեց օրենքի հետ կապված հիմնական խնդիրները: «Օրենքի դրույթները հիմնականում վերաբերում են բարձրագույն կրթությանը, մինչդեռ գիտական և գիտատեխնիկական գործունեությանը վերաբերող դրույթները սակավաթիվ են, ոչ կոնկրետ և հպանցիկ: Հստակ բացահայտված չեն բարձրագույն կրթության և գիտության ոլորտների միասնական արդյունավետ համակարգի ստեղծման գործընթացի ուղիներն ու մեխանիզմները:

Գիտական կազմակերպությունները դառնում են ինքնուրույն կառույցներ ակադեմիայից դուրս առանձին կառավարման մարմիններով (հոդված 26), ուստի վերանում է երկրում հիմնարար և կիրառական գիտությունների զարգացման ապահովման և համակարգման առանցքային գործառնությունը:

Փաստորեն, օրենքով նախատեսվում է տասնամյակների ընթացքում ձևավորված և կայացած ՀՀ ԳԱԱ համակարգի լուծարումը (հոդված 26, հոդված 39, կետ 12), ինչը հիմնավորված և մեկնաբանված չէ», - նշեց Ռադիկ Մարտիրոսյանը:

Ելույթներով հանդես եկան ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոսներ Յուրի Սուվարյանը, Լենսեր Աղալովյանը, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Արսեն Հախումյանը, ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի տնօրեն Արսեն Առաքելյանը, ՀՀ ԳԱԱ ԻԱՊԻ գիտական գծով տնօրենի տեղակալ Վլադիմիր Սահակյանը: Գիտնականները ուշադրություն հրավիրեցին գիտության զարգացման համար ծանր հետևանքների վրա, ինչպիսիք են գիտական դպրոցների կազմաքանդումը, խնդիրներ կապված միջկարգային հետազոտությունների համակարգման, այլ երկրների հետ համատեղ ծրագրերի շրջանակներում ուսումնասիրությունների համակարգման հետ և գիտահետազոտական կազմակերպությունների համար լիակատար անորոշությունը: Հատուկ ընդգծվեց օրենքի հիմնավորումը գիտական ինստիտուտների իբրև թե անկախ չլինելու մասին:

ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը ընդգծեց, որ դեռ նախագծի փուլում՝ 2020թ. օրենքի քննարկումից հետո, ԳԱԱ բոլոր ինստիտուտներում անցկացվել են ժողովներ, որոնցում գիտնականների 87%-ը կողմ է եղել ակադեմիայի համակարգում մնալուն: Նշվեց, որ փաստացի նոր օրենքը լուծում է միայն կառավարման խնդիր, բայց չի լուծում գիտության և կրթության զարգացման հարցերը:

ՀՀ նախագահ Արմեն Սարգսյանը կարևորեց ներկայացված խնդիրները: Նա նշեց, որ առանց գիտության և նոր տեխնոլոգիաների 21-րդ դարում առաջ գնալ հնարավոր չէ: «Հայաստանի նման երկիրը մարդկայինից բացի ուրիշ ռեսուրս չունի: Եթե մենք փորձելու ենք վաղն ինչ-որ բանի հասնել, դա կրթության և գիտության միջոցով է լինելու», - ասաց նա:

Արմեն Սարգսյանը նշեց, որ օրենքի հիմնավորումը պետք է գա գիտության և կրթության մասին տեսլականից՝ ուր ես ուզում տանել, ինչպիսի գիտություն ու կրթություն ես ուզում զարգացնել: «Պետք է ունենալ տեսլական գիտության և կրթության զարգացման համար և հետո հիմնավորել, թե ինչպիսի փոփոխություններ պետք է ունենանք: Մենք շատ անելիք ունենք, որպեսզի այս երկիրը ոտքի կանգնեցնենք, և դրա ճանապարհը գիտությունն ու կրթությունն է», - ասաց Արմեն Սարգսյանը:

Նախագահ Սարգսյանը կարևորեց նաև ժառանգության խնդիրը: «Ժառանգությունը չի հնանում: Պահպանելով մեր ունեցածը, ուսումնասիրելով աշխարհի լավագույն օրինակները՝ պետք է կարողանաս ստեղծել թունը», - ասաց նա:

Խոսելով լուծումների մասին՝ Արմեն Սարգսյանը ասաց, որ ինքը «վետո»-ի իրավունք չունի, սակայն կա նոր օրենքը ստորագրելու կամ չստորագրելու իրավունք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՆԱԳԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

«Բարձրագույն կրթության և գիտության մասին» ՀՀ օրենքի (ընդունվել է ՀՀ ԱԺ-ի կողմից 24.03.2021 թվականին) որոշ կարգավորումների՝ Սահմանադրության հետ համապատասխանության վերաբերյալ

Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 24.03.2021 թվականին ընդունվել է «Բարձրագույն կրթության և գիտության մասին» ՀՀ օրենքը (այսուհետ՝ օրենք), որը կարգավորելու է Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն կրթության և գիտության համակարգի գործունեության, ոլորտի կառավարման և ֆինանսատնտեսական հարաբերությունները:

Օրենքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ առկա են առանձին կարգավորումներ, որոնք առերևույթ խնդրահարույց են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության հետ համապատասխանության տեսանկյունից: Այսպես.

1. Օրենքով առաջարկվող հանրային ԲՈՒՀ-ի կառավարման մոդելն առերևույթ հակասում է Սահմանադրության 6-րդ հոդվածով սահմանված լիազորող նորմերի իրավական որոշակիության, 38-րդ հոդվածով սահմանված բուհական ինքնավարության հիմնարար սկզբունքներին, ինչպես նաև Սահմանադրության 1-ին հոդվածով ամրագրված իրավական պետության համար անկյունաքարային համարվող և Սահմանադրության 79-րդ հոդվածով

սահմանված իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Սահմանադրության 6-րդ հոդվածը սահմանում է, որ լիազորող նորմերը պետք է համապատասխանեն իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններն օրենքով սահմանված շրջանակներում ունեն ինքնակառավարման իրավունք, ներառյալ ակադեմիական և հետազոտությունների ազատությունը:

Սահմանադրության 79-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հիմնական իրավունքները և ազատությունները սահմանափակելիս օրենքները պետք է սահմանեն այդ սահմանափակումների հիմքերը և ծավալը, լինեն բավարար չափով որոշակի, որպեսզի այդ իրավունքների և ազատությունների կրողները և հասցեատերերն ի վիճակի լինեն դրսևորելու համապատասխան վարքագիծ:

Այսպես, Օրենքով առաջարկվում է հանրային ԲՈՒՀ-ի կառավարման խորհրդի այնպիսի կազմ, որում անդամներից 5-ը, այսինքն՝ կեսից ավելին,

պետք է լինեն համապատասխան նախարարի ներկայացուցիչներ: Որոշ ԲՈՒՀ-երի ինստիտուցիոնալ հավատարմագրման նախորդ փուլում միջազգային փորձագետները մտահոգություն էին հայտնել, որ ՀՀ ԲՈՒՀ-երի կառավարման մարմիններում գերակշռում է վարչական մասնակցությունը: Օրենքով ավելի շատ է սրվում այս խնդիրը, քանի որ լիազոր մարմինը նշանակում է ոչ միայն կառավարման խորհրդի կեսից ավելին, այլև կարող է ցանկացած ժամանակ դադարեցնել իր կողմից նշանակված անդամների լիազորությունները՝ այսպիսով լրիվ կախվածության մեջ դնելով իրենից: Ընդ որում, Օրենքի 27-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ կառավարման խորհրդի ԲՈՒՀ-ի չորս անդամին սահմանված ժամկետում չառաջադրելու կամ չորսից պակաս առաջադրելու դեպքում կառավարման խորհրդի ԲՈՒՀ-ի չառաջադրած անդամների համալրումն իրականացնում է համապատասխան լիազոր մարմնի ղեկավարը՝ առանց նշելու, թե ի՞նչ սկզբունքով է լիազոր մարմնի ղեկավարն իրականացնելու համալրումը՝ իր հայե- ➤3

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

➤2 ցողությամբ, թե ԲՈՒՅ-ի ակադեմիական խորհրդի կողմից առաջադրվող կառավարման խորհրդի անդամներին ներկայացվող պահանջների հաշվառմամբ:

Միաժամանակ, Օրենքը չի կարգավորում այն հարցը, թե արդյոք լիազոր մարմինը կարող է չհաստատել ԲՈՒՅ-ի կառավարման խորհրդի անվանական կազմը, թե հաստատելը նրա պարտականությունն է:

Նման պայմաններում հարց է առաջանում, թե արդյոք լիազոր մարմինը պետք է ստուգի կառավարման խորհրդի ձևավորման օրինականությունը, որը, փաստացի, ex ante վերահսկողություն է և խաթարում է բուհական ինքնավարության ինքնակառավարման քաղաքատարրը: Բացի այդ, անհասկանալի է, թե ի՞նչ է լինում այն դեպքում, եթե լիազոր մարմինը գտնում է, որ կազմը չի ձևավորվել պատշաճ կարգով, ի՞նչ պետք է անի լիազոր մարմինը և ի՞նչ պետք է անի ԲՈՒՅ-ը: Լուծված չէ նաև այն հարցը, թե ով պետք է խորհրդի կազմը ներկայացնի լիազոր մարմնի հաստատմանը, և ինչ ժամկետում պետք է կազմը հաստատվի:

Բացի այդ, եականորեն նվազեցվել է կառավարման խորհրդի անդամների թիվը՝ ընդամենը ինը հոգի: Ընդ որում, խորհրդի անդամների կեսից ավելին նշանակվում է լիազոր մարմինը, ինչը ևս ուղղակի միջամտություն է բուհական ինքնավարությանը:

Կառավարման խորհրդի ձևավորման կարգն ուղղակիորեն ազդում է նաև ռեկտորի ընտրության վրա:

Օրենքի 32-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ հանրային ԲՈՒՅ-ի ռեկտորին ընտրում է կառավարման խորհուրդը՝ փակ գաղտնի քվեարկությամբ, անդամների ընդհանուր թվի ծայրերի մեծամասնությամբ՝ հինգ տարի ժամկետով:

Այսինքն, հանրային ԲՈՒՅ-ի ռեկտորին կարող են ընտրել լիազոր մարմնի կողմից նշանակված կառավարման խորհրդի հինգ անդամները, ինչի արդյունքում ռեկտորը ոչ թե ընտրվում է կառավարման խորհրդի կողմից, այլ փաստացի նշանակվում է լիազոր մարմնի կողմից, իսկ ընտրությունը պարզապես իրավական ֆիկցիա է:

Արդյունքում, ստացվում է, որ հանրային ԲՈՒՅ-երն ամբողջությամբ և առանց վերապահումների կախվածության մեջ են դրվում քաղաքական իշխանություններից:

Այս համատեքստում Օրենքն ուղղակիորեն հակասում է Սահմանադրության 1-ին, 6-րդ, 38-րդ և 79-րդ հոդվածներին:

2. Օրենքը սահմանում է գիտական կազմակերպության տնօրենի և ԲՈՒՅ-ում վարչական ու ակադեմիական պաշտոններ զբաղեցնելու համար տարիքային սահմանափակումներ, որոնք հակասում են Սահմանադրության 29-րդ հոդվածով ամրագրված խտրականության արգելքին, տարիքային հատկանիշից ելնելով, ինչպես նաև խաթարում է գիտության զարգացումը, որը Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի ուժով պետության ուղղակի պարտականությունն է:

Մասնավորապես, Օրենքի 25-րդ հոդվածի 10-րդ մասը սահմանում է, որ գիտական կազմակերպության տնօրենի պաշտոնում ընտրված անձի լիազորությունները դադարեցվում են իրավասու մարմնի որոշմամբ, եթե լրացել է նրա 65 տարին:

Օրենքի 37-րդ հոդվածի 17-18-րդ մասերի համաձայն.

«17. 70 տարին լրացած անձը ԲՈՒՅ-ում ակադեմիական կազմի թափուր պաշտոնների տեղակալման համար անցկացվող մրցութային ընտրությանը չի մասնակցում: Այդ անձի հետ ԲՈՒՅ-ի ռեկտորն ամբողջի առաջարկությամբ կարող է կնքել ոչ լրիվ ժամրաբեռնվածությամբ աշխատանքային պայմանագիր մեկ ուսումնական տարի ժամկետով՝ տարեկան երկարածոման իրավունքով:

18. ԲՈՒՅ-ում (մասնաճյուղում) վարչական պաշտոնում նշանակված կամ ընտրության միջոցով վարչական պաշտոնում նշանակված (ընտր-

ված) անձի լիազորությունները դադարեցվում են ռեկտորի որոշմամբ, եթե լրացել է նրա 70 տարին»:

Ստացվում է, որ գիտական կազմակերպության տնօրենի 65 տարին լրանալուց հետո նրա հետ պայմանագիրն անվերապահորեն լուծվում է, իսկ ԲՈՒՅ-ում վարչական կամ ակադեմիական պաշտոն զբաղեցնող անձինք 70 տարին լրանալու դեպքում այլևս չեն կարող հավակնել զբաղեցնելու որևէ պաշտոն, իսկ առավելագույնը ինչի ակնկալիք կարող են ունենալ այդ անձինք, մեկ տարի ժամկետով ոչ լրիվ ժամրաբեռնվածությամբ աշխատանքային պայմանագիրն է տարեկան երկարածոման իրավունքով, այն էլ՝ ռեկտորի հայեցողությամբ:

Այս մոտեցումն արդարացի չի կարող համարվել: Կրթության և գիտության ոլորտի առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ տարիքի հետ աճում է գիտական և կրթական փորձառության մակարդակը և 65/70 տարին այն տարիքը չէ, որ գիտնականն այլևս չկարողանա ղեկավարել գիտական/բուհական գործընթաց: Ավելին, ենթադրվում է, որ անձը պրոֆեսորի կոչմանն արժանանալու համար պետք է երկար ժամանակ ծախսի և չի կարող, օրինակ, անձը 35 տարեկանում դառնալ պրոֆեսոր, իսկ պրոֆեսորին ներկայացվող պահանջները պետք է խստացվեն, քանի որ այն ակադեմիական ամենաբարձր պաշտոնն է, ապա առավել ևս այս կարգավորումը քննադատության չի դիմանում:

Օրենքի ընդունման հիմնավորման մեջ բացակայում են այս կարևոր փոփոխության վերաբերյալ փաստարկները, չկան վիճակագրական տվյալներ և այդ կարգավորման իրագործման դեպքում սպասվելիք արդյունքի վերաբերյալ գոնե մոտավոր կանխատեսումներ:

Այս մոտեցումն էապես խոչընդոտում է գիտական կազմակերպության և ԲՈՒՅ-ի արդյունավետ կառավարմանը, քանի որ ստեղծում է գիտական կազմակերպության կամ ԲՈՒՅ-ի/ֆակուլտետի երկարամյա ռազմավարական ծրագրերը չիրագործելու, դրանք հաճախակի փոփոխելու վտանգ, ինչի արդյունքում խաթարվում է կառավարման կայունությունը:

Սա խոսում է նաև երկակի ստանդարտների մասին, քանզի, օրինակ, հանրային ծառայության այն ներկայացուցիչներին, որոնք պատասխանատու են քաղաքականություն մշակելու համար (իսկ գիտական և կրթական համակարգում հիշյալ ղեկավարները հենց քաղաքականություն մշակելու համար են կոչված), չի սահմանվում որևէ տարիքային սահմանափակում, մինչդեռ, այդ քաղաքականությունն իրագործելու համար պատասխանատու հանրային ծառայողների համար սահմանվում են որոշակի սահմանափակումներ: Արդյունքում, Օրենքով առաջարկվող տարիքային ցենզերը ոչ միայն խտրական բնույթ են կրում, այլ նաև գործնականում կարող են հանգեցնել գիտական կազմակերպության կամ ԲՈՒՅ-ի/ֆակուլտետի կառավարման անարդյունավետության և անկայունության, ինչն էլ կհանգեցնի գիտական և կրթական բնականոն գործունեության խաթարման, հատկապես ռազմավարական ուղղությունների մշակման և իրացման համատեքստում:

3. Օրենքով եականորեն փոփոխվում է Գիտությունների ազգային ակադեմիայի (ԳԱԱ) կարգավիճակը, ավելին, այդ կարգավիճակի վերաբերյալ Օրենքը պարունակում է խիստ անորոշ ձևակերպումներ, որոնց արդյունքում Օրենքի 26-րդ հոդվածը հակասում է Սահմանադրության 15-րդ, 79-րդ և 86-րդ հոդվածներին:

Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան Հայաստանի Հանրապետության հիմնադրած ինքնակառավարվող ոչ առևտրային կազմակերպություն է, որը միավորում է ակադեմիական գիտական տիտղոսներ ունեցող Հայաստանի կամ օտարերկրյա ծանաչված գիտնականներին:

Օրենքը, սակայն, չի սահմանում ԳԱԱ-ի փաստացի կարգավիճակը՝ կազմակերպատիրական

ծնը, ինչպես նաև Օրենքում բացակայում են ԳԱԱ-ի ինքնակառավարման երաշխիքները, ինչը տվյալ նորմը դարձնում է հռչակագրային դրույթ և հիմքեր է ստեղծում գործադիր իշխանության համար ԳԱԱ-ի կանոնադրությամբ սահմանափակել ինքնառավարման շրջանակները, այսինքն՝ Օրենքով սահմանելով ԳԱԱ-ի ինքնակառավարման ձևական դրույթ: Առկա է դրա փաստացի կիրառումը բացառելու իրական վտանգ:

Սահմանադրության 86-րդ հոդվածով ամրագրված է հիմնարար և կիրառական գիտության զարգացումը՝ որպես պետության քաղաքականության հիմնական նպատակ, որի համատեքստում ԳԱԱ-ի ներկա կարգավիճակի փոփոխությունը, ապագա կարգավիճակի անորոշությունն ու ինքնակառավարման երաշխիքների բացակայությունը վտանգում են նշված նպատակի իրացումը:

4. Օրենքով ԳԱԱ-ի կարգավիճակի փոփոխությունը ենթադրում է նաև դրա կառավարման ներքո գործող գիտական կազմակերպությունների կարգավիճակի և գործառնման սկզբունքների փոփոխություն:

Օրենքի տեքստի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանում բացակայում են գիտական կազմակերպությունների կարգավիճակի փոփոխման կապակցությամբ անհրաժեշտ անցումային դրույթներ, որի արդյունքում Օրենքն այդ մասով չի համապատասխանում իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Օրենքի՝ դեռևս նախագծային տարբերակի հիմնավորումներում նշվում էր, որ գիտության ոլորտում հստակեցման կարիք ունեն նաև կառավարություն-պետական կառավարման լիազոր մարմին-գիտական կազմակերպություն իրավասության սահմանները, միջազգային չափանիշներին համապատասխան գիտական կադրերի պատրաստման մեխանիզմները, ինչպես նաև գիտության ոլորտում օտարերկրյա ներդրումների հետ կապված հարաբերությունները և կրթություն-գիտություն-տնտեսություն կապի խրախուսման մեխանիզմները, սակայն Օրենքը չի պարունակում այդ խնդիրների ամբողջական լուծումները:

Նշված նպատակները Օրենքում որևէ կերպ իրացված չեն, ինչի արդյունքում գիտական կազմակերպությունների կարգավիճակի և գործառնման սկզբունքների տեսնակյունից Օրենքը չի համապատասխանում Սահմանադրության 1-ին և 79-րդ հոդվածներով սահմանված իրավական որոշակիության սկզբունքին, ինչպես նաև խաթարում է Սահմանադրության 15-րդ և 86-րդ հոդվածներով սահմանված գիտության զարգամանը նպաստելու պետության պարտականության իրացումը:

5. Օրենքի եզրափակիչ և անցումային դրույթներում առկա են ինչպես սույն հայտարարությունում նշված հարցերի հետ փոխկապակցված, այնպես էլ առանձին կարգավորումներ, որոնք խնդրահարույց են դրանց ուժի մեջ մտնելու պահի, անցումային դրույթներ չնախատեսելու տեսանկյունից և արդյունքում հակասում են իրավական որոշակիության, համաչափության սահմանադրական սկզբունքներին և օրենքի հետադարձ ուժով գործելու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված սահմանափակումներին և արգելքներին:

1) Օրենքի 39-րդ հոդվածի 12-րդ մասը սահմանում է, որ Օրենքն ուժի մեջ մտնելու պահից ուժը կորցրած է ճանաչվում «Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի մասին» 2011 թվականի ապրիլի 14-ի ՀՀ-135-Ն օրենքը:

Օրենքը չի նախատեսում որևէ անցումային դրույթ ԳԱԱ-ի գործող անդամների և նրանց կարգավիճակի վերաբերյալ: Ավելին, Օրենքը չի նախատեսում կառավարության կողմից ԳԱԱ-ի կանոնադրությունը հաստատելու, պատվովձարի չափը և ԳԱԱ-ի իսկական և թղթակից անդամների առավելագույն թիվը և մասնագիտությունները սահմանելու մասին կառավարության որոշումների ընդունման ժամկետ, որի արդյունքում անհասկա-

➤3 մալի է, թե ինչ կարգավիճակով է գործելու ԳԱԱ-ն Օրենքի ուժի մեջ մտնելու պահից մինչև կառավարության համապատասխան որոշումների ընդունման պահը: ԳԱԱ-ի կանոնադրությունը հաստատելու, պատվովճարի չափը և ԳԱԱ-ի իսկական և թղթակից անդամների առավելագույն թիվը և մասնագիտությունները սահմանելու մասին կառավարության գործող որոշումները «Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի մասին» 2011 թվականի ապրիլի 14-ի ՀՕ-135-Ն օրենքն ուժը կորցնելու փաստի ուժով դադարում են, իսկ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 37-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով կառավարությունը պարտավոր է իր ընդունած նորմատիվ իրավական ակտն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին կամ փոփոխություն կամ լրացում կատարելու մասին ընդունել նորմատիվ իրավական ակտ Օրենքի ուժի մեջ մտնելու օրվանից հետո երկու ամսվա ընթացքում:

2) Օրենքն անցումային դրույթներ չի նախատեսում

սում մեկ ԳԱԱ-ի կարգավիճակի փոփոխության արդյունքում գիտական կազմակերպությունների կարգավիճակի ճշգրտման համար, քանի որ Օրենքի իմաստով դրանք այլևս չեն կարող կառավարվել ԳԱԱ-ի համակարգում:

3) Օրենքի 40-րդ հոդվածի 13-րդ մասը սահմանում է, որ մինչև Օրենքով նախատեսված կարգով նոր կառավարման խորհուրդների ձևավորումը հանրային ԲՈՒՀ-երի և գիտական կազմակերպությունների գործող կառավարման խորհուրդները շարունակում են իրենց լիազորությունների իրականացումը, որոնք դադարում են նոր խորհուրդների ձևավորման պահից: Այսինքն, հոգաբարձուների խորհուրդների գործող կազմերի բոլոր անդամների լիազորությունները դադարում են մինչև պահին՝ անկախ այն հանգամանքից, թե երբ են նրանք ընտրվել այդ պաշտոնում և քանի տարի դեռ պետք է պաշտոնավարեն: Այս կարգավորումը խախտում է հոգաբարձուների խորհրդի անդամների «իրավական ակնկալիքի» իրավունքը, քանի որ վերջին-

ներս ընտրման պահին ելել են մինչև լիազորությունների ժամկետի ավարտը պաշտոնավարելու կանխավարկածից ու միայն իրենց ընտրման պահին գործող իրավական կարգավորումներով լիազորությունների վաղաժամկետ դադարման կանխադրությից:

Հաշվի առնելով արձանագրված խնդիրների կարևորությունը, Օրենքի՝ Սահմանադրության հետ ունեցած առերևույթ անհամապատասխանությունները և դրանց գործնական կիրարկման ընթացքում կրթության և գիտության համար առաջացող հնարավոր բացասական հետևանքները՝ կոչ ենք անում հանրապետության նախագահին չստորագրել Օրենքը և դիմել Սահմանադրական դատարան՝ Օրենքի առանձին դրույթների Սահմանադրության հետ համապատասխանության հարցը պարզելու նպատակով:

Սույն հայտարարությունը բաց է գիտակրթական կազմակերպությունների և կառույցների միանալու համար

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՎԱԴԵՍԻՎ		
ՀՀ ԳԱԱ Նախագահություն - նախագահ՝ ակադեմիկոս Ռ. Մարտիրոսյան	Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա. Հարությունյան	Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտ - տնօրեն՝ Ե.Գ.Պ. Խ. Մելիքսեյան
Մեխանիկայի ինստիտուտ - տնօրեն՝ Ֆ.-Մ.Գ.Պ. Վ. Ավետիսյան	Ա. Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտ - տնօրեն՝ Ե.Գ.Պ. Զ. Կարապետյան	Պատմության ինստիտուտ - տնօրեն՝ ակադեմիկոս Ա.Մելքոնյան
Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտ - փոխտնօրեն՝ Ֆ.-Մ.Գ.Պ. Վ. Սահակյան	Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ - տնօրեն՝ Ի.Գ.Պ. Լ. Ղազանչյան	Մ. Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինստիտուտ - տնօրեն՝ ԳԱԱ թղթակից անդամ Վ. Հարությունյան
«Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին» ՓԲԸ - տնօրեն՝ տ.Գ.Պ. Գ. Ավետիսյան	Հ. Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Վ. Կատվալյան	Մ. Աբեղյանի անվ. գրականության ինստիտուտ - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Վ. Դևրիկյան
Վ. Համբարձումյանի անվ. Բյուրականի աստղադիտարան -տնօրեն՝ Ֆ.-Մ.Գ.Պ. Ա. Միքայելյան	Արևելագիտության ինստիտուտ - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ռ. Ղազարյան	Հմագիտության և ազգագրության ինստիտուտ - տնօրեն՝ ԳԱԱ թղթակից անդամ Պ. Ավետիսյան
Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտ - տնօրեն՝ Ֆ.-Մ.Գ.Պ. Ա. Պապոյան	Հմագիտության և ազգագրության ինստիտուտ - տնօրեն՝ ԳԱԱ թղթակից անդամ Պ. Ավետիսյան	Արվեստի ինստիտուտ - տնօրեն՝ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ա. Աղասյան
Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտ - տնօրեն՝ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ա. Մկրտչյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	«Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչություն - գլխավոր խմբագիր-տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Հ. Ավագյան
Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտ - տնօրեն՝ Ֆ.-Մ.Գ.Պ. Տ. Զաքարյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	ԳԱԱ Փորձաքննությունների ազգային քյուրո - տնօրեն՝ Բժշ.Գ.Պ. Ա. Հովսեփյան
Իկրանետ կենտրոն ՄԿ - տնօրեն՝ Ֆ.-Մ.Գ.Պ. Ն. Սահակյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	Գիտակրթական միջազգային կենտրոն - տնօրեն՝ տ.Գ.Պ. Ա. Սարգսյան
Էկոլոգամոնոֆերային հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ աշխ.Գ.Պ. Լ. Սահակյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
Ա. Թախտաջյանի անվ. բուսաբանության ինստիտուտ - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա. Ղուկասյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Բ. Գաբրիելյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
«Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոն - տնօրեն՝ ակադեմիկոս Ա.Սադյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
Գ. Դավթյանի անվ. հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինստիտուտ - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Խ. Մայրապետյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
Մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտ - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Առաքելյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
Լ. Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտ - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ն. Ավագյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
Հ. Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի ինստիտուտ - տնօրեն՝ Ժ/պ Բ.Գ.Պ. Թ. Սեֆերյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	
Մ. Մանվելյանի անվ. ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինստիտուտ - տնօրեն՝ տ.Գ.Պ. Կ. Գրիգորյան	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն - տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ա.Հայրապետյան	

ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԲԱՆԻ ԳԻՐ-ԲՆ ԱՐԱԲԵՐԷՆ

Վերջերս Բաղդադում լոյս է տեսել ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող-Սեդա Տ. Օհանեանի «Իրաքի հայերը 20-րդ դարում» աշխատության արաբերեն թարգմանությունը Իրաքահայ թեմի Կեդրոնական վարչության հովանավորությամբ: Աշխատության հայերեն բնագիրը լոյս էր տեսել ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի կողմից 2016 թ. ակամին:

Աշխատությունը նուիրում է իրաքահայության բազմադարեայ պատմության մեկդա-

րեայ պատմաշրջանի անցումը դարձերին, երբ Առաջին աշխարհամարտի ժամանակ գաղթաբան ընդունել է Արևմտեան Հայաստանի տարբեր շրջաններից, յատկապես Վասպուրականի զանազան գաւառներից, գիւղերից, նաեւ Ատրպատականի եւ Թուրքիայի հայաբնակ տարբեր բնակավայրերից բռնագաղթուած բազմա-հազար հայերի:

Ժամանակագրական առումով աշխատությունը ընդգրկում է իրաքահայերի մեկդարեայ պատմաշրջանի դեպքերն ու

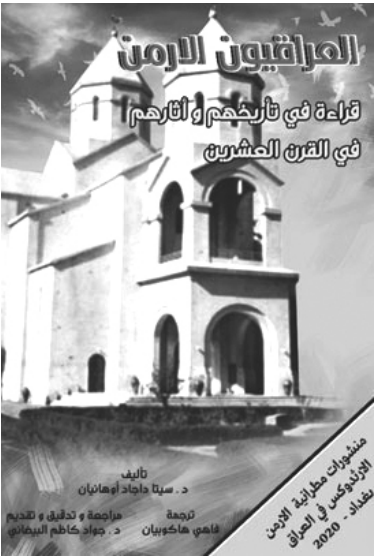
դեմքերը, գաղթականութեանն առնչուող բազմապիսի խնդիրներն ու լուծումները, առաջին եւ երկրորդ զանգուածային ներգաղթը, եկեղեցական, հասարակական, տնտեսական, կրթամշակութային եւ մարզական գործունեութիւնը:

Հեղինակն օգտագործել է Գաղթականութեան կոմիտեի եւ Միջագետքի Տարագրելոց յանձնախմբի ցարդ չիրատարակուած փաստաթղթերը, գաղթական ժողովրդի վիճակագրութիւններ, նամակագրութիւններ, ազգային-հասարա-

կական գործիչ Լեւոն Շադոյեանի անձնական արխիւը, ականատեսների յուշագրութիւններ եւ այլն:

Աշխատութիւնը, որ հիմնուած է պատմական գիտութիւնների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախօսութեան վրայ, վերամշակուել է հեղինակի կողմից: Այն արաբերեն է թարգմանել Վահէ Յակոբեանը, վերստուգել է դոկտոր Զավադ Ըլ-Բեյդա-մին(Բաղդադ):

Ա. Բ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԵՄԵՍԻՍԸ ԿԱՄ «ՆԵՄԵՍԻՍ» ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Արմեն Գարո
(Գարեգին Փաստրմաճյան
1872–1923 թթ.)
«Նեմեսիս» գործողության
պատասխանատու
մարմնի ղեկավար

Շահան Նաթալի
(Տեր-Յակոբյան Յակոբ, 1884–
1983 թթ.), գրող, խմբագիր,
պատմաբան Գ. Մերջանովի
հետ ղեկավարել է «Նեմեսիս»
գործողությունը և ապահովել
նյութական միջոցները

Գրիգոր Մերջանով
(1880 թ.– մահ. թ. անհայտ)
Շահան Նաթալիի հետ
ղեկավարել է
«Նեմեսիս» գործողությունը և
ապահովել նյութական
միջոցները

Հրաչ Փափազյան
(1892–1960 թթ.)
ղեկավարել է
հանցագործներին
հայտնաբերելու գործը

Յակոբ Մելքունովը (Մելքունյան):

Չի հաջողվել գտնել երիտթուրքական կուսակցության նախկին գլխավոր քարտուղար Նազիմին: Սակայն տարիներ անց մա Գերմանիայից վերադարձել է թուրքիա, անհաջող մահափորձ արել Մուստաֆա Քեմալի դեմ, որի համար և մահապատժի է ենթարկվել:

Բացի երիտթուրքական պարագլուխներից՝ հայ վրիժառուները ոչնչացրել են Ադրբեջանի մուսավաթական կառավարության գործիչների, որոնք մեղադրվում էին 1918 թ. սեպտեմբերին Բաքվում հայերի զանգվածային կոտորած կազմակերպելու համար:

«Նեմեսիսը» ՀՀԴ կուսակցության կազմակերպած հատուկ գործողությունն էր՝ ահաբեկման միջոցով հայոց Մեծ եղեռնը կազմակերպող և իրականացնող երիտթուրքական կառավարության պարագլուխներին պատժելու նպատակով:

Գործողությունը «Նեմեսիս» է անվանվել հատուցման ու վրեժխնդրության հին հունական աստվածուհի Նեմեսիսի անունով: Հետագայում կոչվել է Հայկական Նեմեսիս (1921–22 թթ.):

Առաջին աշխարհամարտում (1914–1918 թթ.) Օսմանյան կայսրության պարտությունից (1918 թ.-ի հոկտեմբերի 30) հետո երիտթուրքական կառավարության ու կուսակցության պարագլուխները գերմանական սուզանավով Կոստանդնուպոլսից տեղափոխվել են Գերմանիա: Թուրքիայի 1918 թ.-ի դեկտեմբերի 16-ի դեկրետով «Միություն և առաջադիմություն» կառավարող կուսակցության և երկրի կառավարության պարագլուխներ թալեթը, Էմվերը, Ջեմալը, Բեհաեդդին Շաքիրը և ուրիշներ մեղադրվել են թուրքիան պատերազմի մեջ ներքաշելու, հայերի տեղահանությունն ու ցեղասպանությունը կազմակերպելու համար և հեռակա կարգով դատապարտվել մահվան:

1919 թ.-ին Երևանում ՀՀԴ կուսակցության IX ընդհանուր ժողովը որոշում է ընդունել ի կատար ածել երիտթուրքական պարագլուխների նկատմամբ դատավճիռը: Արձանագրվել է ցեղասպանության հանցագործների 650 անուն, որոնցից առանձնացվել են 41 գլխավոր հանցագործները:

«Նեմեսիսի» պատասխանատու մարմնի ղեկավարը Արմեն Գարոն (Գարեգին Փաստրմաճյան) էր, Հատուկ ֆոնդինը՝ Շահան Սաթալիյանը: Շահան Նաթալին և Գրիգոր Մերջանովը ղեկավարել են գործողությունը և ապահովել նյութական միջոցները: Հանցագործներին հայտնաբերելու գործը ղեկավարել է Հրաչ Փափազյանը, որը, որպես թուրք ոսանող, թափանցել է երիտթուրքական վտարանդիական բարձր

շրջանակներ: Գործողության կազմակերպչական կենտրոններ էին «Ճակատամարտ» (Կոստանդնուպոլիս) և «Դրոշակ» (Բոստոն) թերթերի խմբագրատները: Վրիժառուների խմբերը (3–5 մարդ) հետապնդում էին որոշակի հանցագործի և հարմար պահին դատավճիռն ի կատար ածում: Կատարվել են վրեժխնդրական հետևյալ գործողությունները:

Սողոմոն Թեհլիրյանը (Թեհլիրյան) 1921 թ. մարտի 15-ին Բեռլինում իրագործել է թուրքիայի ներքին գործերի նախկին նախարար Թալեթի մահավճիռը:

Արշավիր Շիրակյանը 1921 թ. դեկտեմբերի 5-ին Յոնոմում սպանել է երիտթուրքական կառավարության առաջին վարչապետ Սայիդ Յալիմին:

Արամ Երկանյանն ու Արշավիր Շիրակյանը 1922 թ. ապրիլի 17-ին Բեռլինում վե-

րացրել են Տրապիզոնի նախկին մահաճապետ Ջեմալ Ազմիին և հակահայկական «Հատուկ կազմակերպության» հիմնադիր Բեհաեդդին Շաքիրին:

Պետրոս Տեր-Պողոսյանը և Արտաշես Գևորգյանը 1922 թ. հուլիսի 25-ին Թիֆլիսում սպանել են թուրքիայի ռազմածովային ուժերի նախկին նախարար Ջեմալին: այդ գործողությանը մասնակցել են նաև Ստեփան Ծաղիկյանը և Ջարեհ Մելիք-Շահնազարյանը:

Հայ վրիժառուները հետապնդել են նաև թուրքիայի նախկին ռազմական նախարար Էմվերին, որը Գերմանիայից Բաքվով անցել էր Միջին Ասիա և դարձել հակախորհրդային բասմաչական շարժման ղեկավարներից: Այստեղ նրա սպանությունը կազմակերպել է Կարմիր բանակի զորահրամանատար

Արամ Երկանյանը 1920 թ. հունիսի 19-ին Թիֆլիսում սպանել է Ադրբեջանի նախկին վարչապետ Ֆաթալի խան Խոյսկուն, իսկ Միսաք Թորլաքյանը 1921 թ. հուլիսի 19-ին Կոստանդնուպոլսում գնդակահարել է Բաքվի և Շուշիի հայերի ջարդերի կազմակերպիչ, Ադրբեջանի ներքին գործերի նախկին նախարար Բեյրութ խան Ջևանշիրին:

«Նեմեսիսի» վերաբերյալ հրատարակված երկերից հատկապես ուշագրավ են վրիժառուներ Արամ Երկանյանի «Այսպես սպանեցինք» (Բեյրութ, 1954 թ.), Սողոմոն Թեհլիրյանի «Վերիշնուններ» (Կահիրե, 1956 թ.), Գրիգոր Մերջանովի «Քանի մը հուշեր Արշավիր Շիրակյանի» (1957 թ., Փարիզ) ու «Իմ կտակը» (1972 թ., Բեյրութ), Միսաք Թորլաքյանի «Օրերուս հետ» (Բեյրութ, 1963 թ.) գրքերը:

Սողոմոն Թեհլիրյան
(1897–1960 թթ.)

Արամ Երկանյան
(1900–1934 թթ.)

Ստեփան Ծաղիկյան
(1886 թ.–?)

Միսաք Թորլաքյան
(1888–1968 թթ.)

Արշավիր Շիրակյան
(1900–1973 թթ.)

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ

Անի Ղազարյանը գրել է մի երկ՝ վերանագրված «Հայ ազգային-ազատագրական պայքարը և Ավետիք Իսահակյանի ստեղծագործությունները», չնայած իրականում այն գիրք-խորհրդածություն է Ավետիք Իսահակյան հայրենասեր մարտիկ-բանաստեղծի և տասնիններորդ դարասկզբի հայ քաղաքական ճակատագրի, ազգային սուրբ իդեալների ու բռնատիրական մեքենայի հետ բախումների մասին, ինչի արդյունքում հայ ազգային-ազատագրական պայքարը հասունացավ-կոփվեց ու հզորացավ հայոց լեռնաշխարհում հայ անկախ պետականության հիմքը դնելով:

Ուսումնասիրության սկզբնական վերջնական «Հայրուկի երգեր» ֆիդայական պայքարը իրավարտակող բանաստեղծական շարքը հեղինակն այնուհետև մանրամասն անդրադառնում է բանաստեղծի կերտած էպոսատիպ «Մասըսա Մանուկ» վիպասին և «Սասնա Մհեր»

դյուցազներգական պոեմին, իսկ ասելիքը եզրափակում Իսահակյանի կյանքի վեպը և հայ ժողովրդի ճակատագիրը խորհրդանշող «Ուստա Կարո» երկով: Այսինքն մանրամասն ուսումնասիրված են Վարպետի ստեղծագործության հիմնորոշ, անկյունաքարային երկերը: Եվ ուսումնասիրված են ոչ միայն գրականագիտական տեսանկյունից, այլև պատմական ուրվագծելով Հայաստան երկրի ապագայի մասին բանաստեղծի տեսլականը:

«Հայրուկի երգերը» շարքը եղավ հայ ֆիդայական պոեզիայի առաջնեկը, մարտահրավեր-գինակոչը լիովին բացահայտելով ազգային ազատամարտի ըմբոստ ոգին և արիական էությունը: «Մասըսա Մանուկ» պոեմը բանաստեղծ-քաղաքական գործչի խրոխտ հրավերն էր առ այն, որ անհրաժեշտ է ազգովի բռնեցքվել, բարձրացնել համաժողովրդական ապստամբության դրոշմը ընդդեմ օսմանյան թուրքիայի և կենաց-մահու ճակատամարտի դուրս գալ Արևմտյան Հայաստանում: Ավաղ, մարդիկ, որոնց այդ շրջանում վստահված էր հայ ժողովրդի քաղաքական ճակատագրի դեկը, չանսացին «Հայ գուսանին», չդիմեցին համաժողովրդական ապստամբության և մախընտրեցին ազգովին մահատակվել ա-

րաբական անապատներում: Սասունցի Ղազարի որդի Փոքր Մհերի կյանքի ու պայքարի պատմությունն Իսահակյանը մարմնավորեց հայկական էպոսի թերևս ամենաողբերգական ճյուղի «Սասնա Մհերի» գեղարվեստական մշակմամբ ըստ էության հստակ մատնանշելով հարազատ ժողովրդի ազատագրման ճանապարհը:

Երրորդ ստեղծագործությունը, որը նույնպես նվիրված է անողբ թշնամու ճիրաններից հայրենիքի ազատագրմանը և տարաբախտ հայ ժողովրդի ճակատագրին, դարակազմիկ «Ուստա Կարո» անավարտ վեպն է, որի գաղափարը իրաբոր մորիկի պես անցել է Իսահակյանի ստեղծագործության ուղեծրով 1910 թվականից մինչև կյանքի վերջին օրերը: «Ուստա Կարո»-ն կավարտվի այն օրը, երբ կլուծվի «հայկական հարցը», - մի առիթով ասել էր Վարպետը Հայրենական մեծ պատերազմի վերջին շրջանում հույս տածելով, որ ազատաբեր «Կարմիր բանակը» ուր որ է կանցնի Արաքս գետը և կազատագրի թուրքական ֆաշիզմի կողմից օկուպացված Արևմտյան Հայաստանը: Այսինքն վերջապես կիրականանա Ուստա Կարոյի երազը:

«Ուստա Կարոն» հայկական «խաղաղ Դոնն է», - ասել է Վարպետը, ես կա-

վելացնեի նաև Ազգային էպոս, որն արտացոլում է հայի պայքարը թուրքի դեմ Աղբյուր Սերոբից մինչև Մոնթե Մելքոնյան երեկ, այսօր և միշտ, քանի դեռ մեր հոգևոր թռչնի վրա նստած է արյունակալ թուրքը: Իրապես քիչ ժողովուրդներ ունեն մեծ վեպ-էպոս, այն էլ գրված հայրենասեր ու ազգանվեր պոետի ձեռքով, «Աբու-Լալա-Մահարի» կերտած բանաստեղծի ձեռքով: Այս վեպը մեր անպարտ ու անընկճելի հոգու էլեկտրաստացությունն (կարդիոգրաման) է, և նրա ընթերցողն անշուշտ տասնյակ տարիներ անց անգամ կհասկանա, թե ով է եղել ու կա հայոց ազգը և հանուն ինչի են նրա հերոս զավակները հերոսաբար կռվել ու անմահացել:

Ահա հակիրճ այն ստեղծագործական ուղեծիրը, որով ընթերցողին տանում է «Հայ ազգային-ազատագրական պայքարը և Ավետիք Իսահակյանի ստեղծագործությունները» ուսումնասիրության հեղինակ Անի Ղազարյանը: Ուսումնասիրում է կրթվ ու խոսքի շիկացումով, հայրենամարտի մարդու նվիրումով:

Ավիկ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

«ԹՈՒՐԲԵՐՆ ԱՆՅԱՆ ԱՅՍՏԵՂԻՑ»

Ֆրանսիական գրականության խոշորագույն դասականներից մեկը՝ Վիկտոր Հյուգոն առանձնահատուկ հակակրանք է տածել թուրք ցեղի հանդեպ, ինչը որոշ արձագանք է գտել նրա ստեղծագործություններում: Այսպես, «Արքան զվարճանում է» նշանավոր պատմական դրամայի առաջաբանում իր այդ թատերգության ներկայացումները «Կոմեդի ֆրանսեզում» դադարեցնելու հրաման արձակած միմիստրների խորհրդին նա համեմատել է թուրքական դիվանի, իսկ Փարիզը՝ վիլայեթի հետ՝ գրելով մեզ համար արդիական այս տողերը.

«Ո՛ր է օրենքը, ո՛ր է իրավունքը, ինչպե՞ս կարող է դա պատահել: Իսկապես եղե՞լ է այն, ինչը հուլիսյան հեղափոխությունն են կոչում: Մենք այլևս Փարիզում չե՞նք: Ո՛ր վիլայեթում ենք ապրում: Ապա չա՞նք ու չվարձ «Կոմեդի ֆրանսեզը» որոշ ջանքեր թափեց՝ հասնելու համար միմիստրի այդ տարօրինակ որոշման բեկանմանը: Բայց զո՛ւր ջանքեր: Դիվանը, շփոթվեցի, միմիստրների խորհուրդը հավաքվեց...»:

Նույն թատերգության մեջ, զվարճիկ հերոսներից մեկի՝ Ֆրանսուա I թագավորի մի խոսքում թուրք բառը գործածված է իբրև դաժանության հոմանիշ («Ինչո՞ւ Աստված այս դիցուհու մարմնի մեջ դաժան թուրքի սիրտ դրեց»):...

Հյուգոյի «Արևելյան մոտիվներ» (1829) քերթվածների ժողովածուի որոշ գործեր ներշնչված են 1821-1827 թվականներին թուրքական լծի դեմ հույն ժողովրդի մղած ազատագրական պայքարով: Դրանց մեջ նշանավոր է հատկապես «Տղան» վերտառությամբ բանաստեղծությունը (1828)? գրված հունական Քիոս կղզում թուրքական դաժան սպանդի առթիվ: Քերթվածի առաջին կիսատողը՝ «Թուրքերն անցան այստեղից», դարձել է բարբարոս ցեղը բնութագրող լավագույն ասույթներից մեկը:

Հույն տղային ծոնված բանաստեղծությունը, որ նույն հաջողությամբ կարելի է ծոնել նաև հայ տղային, վաղուց ի վեր մուտք է գործել հայ իրականության մեջ, սիրվել է ու ներգործել: Նրա անմիջական

ազդեցությամբ են ստեղծվել Սկրտիչ Պեչիկթաշլյանի «Հայ քաջորդին», Հովհաննես Հովհաննիսյանի «Հայ մանուկը», Ստեփան Մալխասյանի «Որբ հայ տղան»: Քերթվածը հայերեն թարգմանել են Ալեքսանդր Ծատուրյանը, Արշակ Զոպանյանը և ուրիշներ, նաև՝ մենք:

Ամեն տարի մարտի 25-ին հույներն աշխարհում նշում են Հունաստանի անկախության օրը: Այս տարի լրանում է այդ կարևոր իրադարձության 200-ամյակը, որի առթիվ էլ որոշեցինք ընթերցողին ներկայացնել մեր թարգմանության վերանայված տարբերակը:

ՎԻԿՏՈՐ ՀՅՈՒԳՈ

ՏՂԱՆ

Թուրքերն անցան այստեղից. սուգ ու ավեր է չորս դին, Քիոս կղզին գինեվետ դարձել է խուֆ խավարչտին: Հովանու տակ ծառերի Արտացոլում էր նա ջինջ ալիքների մեջ չքնաղ Դիվաններ ու պուրակներ և իրիկունը հաճախ՝ խումբը պարող կույսերի:

Ամայություն է... Բայց ո՛չ, մի սևացած պատի մոտ Նստած է մի հույն տղա՝ կապուտաշյա ու թախծոտ, Գլխահակ ու դառնամած. Ուներ որպես ապաստան, որպես միակ հեմարան, Ալոճենի մի ճերմակ, մի ծաղկաթուփ՝ իր նըման Կործանումից վրիպած:

- Ա՛խ, խեղճ տղա, բուրդն փապարների մեջ ժեռուտ, Ի՞նչ անեմ, որ չորացնես երկնի, ծովի պես կապույտ Աչքերը քո վշտակեզ, Որ արցունքից փոթորկված լազուրի մեջ անսահման Նորից փայլակը ցուլա բերկրանքի ու խնդության, Եվ գլուխդ բարձրացնես:

Ասա՛, արդյոք ի՞նչ բերեմ, սիրո՛ւն տղա, քեզ համար, Որ դու ուրախ շաղ տաս քո խոպոպները խենթաբար?

Ուսերին քո սպիտակ. Մազերդ, որ չեն կրել անարգանքը երկաթի, Որոնք լալիս են՝ թափված քո գեղեցիկ ճակատին՝ Ուռնու պես հերարձակ:

Ի՞նչը կարող է ցրել մառախուղը քո ցավի. Կուզե՛ս շուշանն այն կապույտ, աչքերի պես քո ծավի, Իրանի մութ լճակից, Կամ պտուղը տուբայի՝ իսկայական այն ծառի, Որից մոխրագույն փափուկ վարդով վազի բյուր տարի, Որ դուրս գա իր շվաքից:

Կուզե՛ս արդյոք, որ ժպտաս, այն թռչնակին գունագեղ, Որ երգում է ծնծղայից ավելի բարձր ու հնչեղ Եվ սրինգից՝ քաղցրորակ, Ի՞նչը կուզես. ծաղի՞կը, պտո՞ւղը թե՞ թռչնակին: - Բարեկամս. - հույն տղան պատասխանեց տենդագին, - Կուզեմ վառող և գնդակ:

Դոկտ. Հենրիկ ԲԱՆԶԻՆՅԱՆ

Էժեն Դելակրուա, «Հույն-թուրքական ճակատամարտ», 1821:

(Սկիզբը՝ 2-3-ում)

Այդ վսեմ գիտակցության արդյունքն էր, իհարկե, որ տաճիկ-թաթարական հորդաները նույնպես, չնայած գործադրված բոլոր ջանքերին, չկարողացան իրենց ավերիչ ոտքը դնել Գողթանի լեռնային մասում։ Դրանով պիտի բացատրել նաև այն, որ վերջերում տաճիկ-աղրեջանյան բոլոր դավերն ու որոգայթները չգտավ հնարավոր հաջողությունը ոչ Երևանյան նահանգում ընդհանրապես, ոչ էլ Ջանգեզուրում մասնավորապես։

Այս ամենից հետո, կարծում ենք, պարզ է նաև այն հարցի պատասխանը, որ մենք դրինք վերևում -թե ինչու է տաճիկ-աղրեջանյան քաղաքականությունը այդպես համառորեն ձգտում փոքրիկ Գողթանը նվաճելու և մեջտե-

Առաջին՝ Գողթանը միակ հարմարագույն ճանապարհն է, որ միացնում է Ջանգեզուրը Նախիջևանի հետ։ Եթե չնվաճվի Գողթանը, չի կարող միանալ Նախիջևանի հետ և ուրեմն չի կարող իրականանալ Աղրեջանի երազը՝ Բաքվից մինչև Երևան աղրեջանյան մի պետություն և կազմելու մասին։

Պետք է իմանալ, որ ամբողջ Ղարաբաղը-այսինքն՝ պատմական Սյունիքը, Արցախը, Ջանգեծորը և Արևիլը - բաժանվում են Երևանյան նահանգից Գարվո բարձրաբերձ լեռնաշղթայով, որի միջին բարձրությունը 9-10 հազար ոտնաչափից պակաս չէ։ Այդ լեռնաշղթայի մեջ մինչև անգամ կան մի շարք գագաթներ, որոնց բարձրությունը 10 հազար ոտնաչափից ավելի է և շատ անգամ սրանցից մի քանիսի ծյուրը ամառները չի վերանում։

ճանապարհի ամենակարևոր կետում գտնվում է, կարելի է ասել,-զուտ թաթարաբնակ Օրդուբադ քաղաքը, որ հանդիսանում է աղրեջանական գաղափարների և ընդհանրապես պանթուրքիզմի ու պանիսլամիզմի ամենանշանավոր օջախներից մեկը ամբողջ Անդրկովկասում։ Եվ վերջապես չորրորդ՝ այդ ճանապարհի ապահովությունը Աղրեջանի համար կարող է վտանգել միայն Գողթանի մի բունը, ընդամենը մի քանի հազար հայությունը, իսկ սրա հետ հեշտ է հաշիվ տեսնել։

Ահա թե ինչու Աղրեջանի կառավարությունը Գողթանի նվաճումը դարձրել է իր քաղաքականության առաջնքը, և գնդապետ Չասկելին այնպես անվերապահ կերպով հայտարարում էր, թե ինքը Գողթանից ոչ մի դեպքում

ԳՈՂԹԱՆԻ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵՐ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

դից վերացնելու մտքին։

Այստեղ դեր խաղալ չի կարող տնտեսական շարժառիթը, որ առհասարակ բոլոր նվաճողական քաղաքականությունների հիմքն է կազմում։ Չի կարող, որովհետև Գողթանը, մասնավոր նրա հյուսիսային լեռնոտ մասը այնքան փոքրիկ երկիր է -ընդամենը մի քանի հարյուր քառ. վերստ - և աղքատ իր բնական հարստություններով, որ նրա միացումը Աղրեջանին չէր կարող մի առանձին կարևորություն ունենալ այդ տեսակետից։ Գողթանի այդ մասում, շատ տեղերում, մինչև իսկ ցորեն չի աճում, ցանում են գլխավորապես գարի, բակլա և նման հացաբույսեր։ Չետևապես, հասկանալի է, որ այդպիսի ողորմելի մի երկիր չի կարող տնտեսական առանձին նշանակություն ունենալ ոչ իբրև սպառող շուկա, ոչ էլ իբրև արդյունաբերական մի շրջան։

Բայց դրա հետ միասին Գողթանն ունի ահագին ռազմագիտական նշանակություն մասնավորապես Աղրեջանի համար։ Դուք գիտեք, որ Աղրեջանի այսօրվա պետական վարիչները երազում են ստեղծել Բաքվից մինչև Երևան մի ընդարձակածավալ և միապաղաղ աղրեջանյան պետություն-Ղարաբաղի, Ջանգեզուրի և Նախիջևանի վրայով։

Ահա քաղաքական այս հեռանկարի իրականացման տեսակետից Գողթանի նվաճումը գերազանցորեն կարևոր նշանակություն է ստանում Աղրեջանի համար։ Այդ ցնորքը, իբրև մի մղձավանց, նրան շատ էր անհանգստացնում նամանավանդ այն ժամանակ, երբ նա դեռևս չէր փորձել իր բախտը Ջանգեզուրում և տակավին օրորվում էր այն հույսով, թե Շուշու օրինակով նա կարող է հեշտությամբ գրավել նաև Ջանգեզուրը և այդտեղից մի քայլով Նախիջևան անցնել։ Դժբախտաբար Ջանգեզուրում նրա քիթը քարի հանդիպեց և կարծում ենք այժմ մի փոքր արդեն զգաստացած պիտի լինի նա իր նվաճողական երազների վերաբերմամբ։

Չանենայնդեպս կրկնում ենք, որ Գողթանի նվաճումը առաջնակարգ նշանակություն ունի և պիտի ունենա Աղրեջանի համար մինչև այն ժամանակ, երբ նա կշարունակի փայփայել Ղարաբաղը, Ջանգեզուրը, Նախիջևանը, Շարուրը և Երևանի գավառի դաշտային մասը Աղրեջանին միացնելու ծրագիրը։

IV
Անցյալ հոդվածներում շեշտված կարևորությունը բխում է հետևյալ հանգամանքներից.-

39 հայ զինվորների նշանավորումը աշխարհում

Հայերենին նվիրված հուշակոթողներն ամենուր են, աշխարհի բոլոր ծագերում, որտեղ դիպել է հայի ոտքը։

Սան Պաուլոյի սրտում (Բրազիլիա), Աբ. Հովհաննես Մկրտիչ եկեղեցու բակում վեր է խոյանում հայոց այբուբենին նվիրված, հայկական համայնքի նախածեռնությամբ կառուցված հուշարձանը։

ԱՄՆ-ի Օհայո նահանգի Քլիվլենդ քաղաքում փոքրիկ այգի կա, որ կոչվում է «Հայկական արվեստի այգի»։ 2010 թ.-ին այստեղ կանգնեցվեց հայոց այբուբենին նվիրված ևս մեկ հուշակոթող, որի մի կողմում փորագրված են հայերեն տառերը, մյուս կողմում՝ հայ անվանի արվեստի գործիչների անունները։

Ալթայի տարածաշրջանի 70-ամյակի առիթով հայերը Բառնաուլ քաղաքին նվիրեցին հայ-ռուսական բարեկամությունը խորհրդանշող հուշարձան։ Այն իրե-

նից ներկայացնում է բացված գիրք, որի մի էջին հայոց, մյուսին՝ ռուսերենի այբուբենն է, իսկ ներքևում՝ ոսկե բանալի։

Նամանտիպ մի նվեր էլ իբրև բարեկամության և հանդուրժողականության խորհրդանիշ, Նովոկուզնեցկ քաղաքին արեց «Союз армян Кyzбacca» ֆոնդի ներկայացուցիչ Սարիկ Աբրահամյանը։

ԱՄՆ-ի Պրովիդենս քաղաքում «Հայոց ժառանգության այգում» տեղադրված է հայոց այբուբենը պատկերող հուշարձան։ Այն նվիրված է Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին, որը զարդարում է «Քանի դեռ հենցում է հայերեն խոսքը և գոյություն ունի հայ գրականությունը, Հայաստանը կապրի» գրությունը։ Կիպրոսի Մելքոնյան վարժարանը (Melkonian Educational Institute, MEI) կառուցվել է 1926 թ.—ին Գրիգոր և Կարապետ Մելքոնյանների կողմից։ Վարժարա-

հրաժարվել չի կարող։

Ահա թե ինչու Աղրեջանի կառավարությունը իր գործակալների միջոցով տաճիկ-հայկական պատերազմի ընթացքում ընդհանրապես և Ղարաբաղի խնդիրը հրապարակ բերելուց հետո մասնավորապես, այնքան դավեր է լարում Գողթանում, կամենալով որևէ ձևով ընկճել և բնաջնջել այդտեղի մի բունը հայությունը։

Ահա թե ինչու Ջանգեզուրի կռիվներում սպանված աղրեջանյան զինվորականներից մեկի մոտ գտնված քարտեզի վրա խաչ է քաշված եղել Գողթանի վրա։ Աղրեջանը, արբեցած իր ուժերով, ծրագրել է մի հարվածով նախ ջախջախել Ջանգեզուրը և ապա անցնելով դեպի Գողթան, ոչնչացնել այդ երկիրը և այդպիսով ապահովելով Մեղրի -Օրդուբադ ճանապարհը, միացնել Ջանգեզուրը (և Ջանգեզուրի միջոցով նաև ամբողջ Ղարաբաղը) Նախիջևանի հետ և Նախիջևանից էլ անցնել Շարուր, Սուրմալու, մինչև Երևան։

Բայց նրա ոտքը քարի դիպավ, և նրա բոլոր երազները Ջանգեզուրի և Գողթանի ժայռերին զարնվելով փշուր-փշուր եղան ու խորտակեցին։

Այս համառոտ տեսությունից հետո պարզ պիտի լինի, թե ինչ կարևոր նշանակություն ունի Գողթան գավառը մեր ժողովրդի ու մեր պետության համար, մասնավորապես Ջանգեզուրի ու Ղարաբաղի համար, որովհետև նա մի խոշոր սպառնալիք է Գարվո լեռների և այս կողմում, և այն կողմում այն բոլոր տարրերի համար, որոնք կհանդգնեն դավեր նյութել հայ ժողովրդի և հայ պետականության դեմ։

Դժբախտաբար այս ճշմարտությունը մեզ-նից շատերը չեն ըմբռնում։

Գողթանի այդ մի բունը հայությունը մինչև այժմ ամենածանր պայմաններում հերոսական կռիվ է մղել միայն իր սեփական ուժերով, առանց դրսից հարկավոր օգնություն ստանալու։

Այդ, մեր ունեցած տեղեկություններով, նա շատ դժվարին կացության մեջ է ներկայումս, սակայն և այնպես դարձյալ ունի այնքան ուժ և կորով, որ կարող է արտաքին բոլոր խարդավանքների դեմ հաջողությամբ պայքարել։

Բայց մեր ամենքի պարտքն է, առանձնապես մեր կառավարության, այդ ծանր կռվում Գողթանը միայնակ չթողնել, այլ հնարավոր բոլոր միջոցներով օժանդակ ու նեցուկ հանդիսանալ նրան։

**ԻՐԱԶԵԿ
Հակոբ Տեր-Հակոբյան**

Ցավակցության և մխիթարանքի խոսք

Այս անկեղծ և սրտաբուխ ցավակցությունը հասցեագրված է վաստակաշատ պատմաբան, պատմագիտության դոկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալբերտ Խառատյանին։ Այն մասնավորապես նրանց անուից է, որոնք այս և այն պատճառով, մասնավոր մեր երկրին պատուհասած համաճարակով, չեն կարողացել մասնակցել և անձամբ ցավակցել նրա տիկնոջ, ճշմարիտ հայ և հրաշալի մարդ Լաուրա Մինասյանի անդառնալի կորստի համար։

Լ. Մինասյանը ծնվել է 1945-ին վաստակաշատ մանկավարժի և մտավորականի ընտանիքում։ Ավարտելով Երևանի պետական համալսարանի բանասիրության ֆակուլտետը, Լաուրան աշխատանքի է անցնում կոմերիտմիության Երևանի քաղկոմում։ Սակայն նա շատ շուտ հասկացավ, որ իր կյանքի կոչումը պիտի գտնի այլ տեղում։ Այդ բնագավառը եղավ Հայաստանի հեռուստատեսության մանկապատանեկան հաղորդումների խմբագրությունը։

Երբ ամուսնացավ Ալբերտ Խառատյանի հետ, իր գործին նվիրված Լաուրան շատ շուտ հասկացավ երիտասարդ ամուսնու կոչումը՝ դա պատմագիտությունն էր։ Նա առանց երկմտելու երիտասարդ ամուսնուն ազատեց առօրյա ընտանեկան հոգսերից և հնարավորություն տվեց նրան լիովին նվիրվել գիտությանը։ Ջույգ մտավորականների ընտանիքը կայուն էր և համերաշխ։ Շուտով ծնվեցին և հետագայում կայացան նրանց զույգ երեխաները՝ որդին և դուստրը։

Ալբերտ Խառատյանը դարձել էր արդեն նշանավոր պատմաբան, իսկ Լաուրա Մինասյանը՝ հեռուստատեսության փորձառու լրագրող։

Չեռուստատեսությունում կարիերան ավարտելուց հետո բնավորությամբ ակտիվ, աշխատասեր Լաուրա Մինասյանը չէր կարող հանգիստ մտնել տանը և դառնալ զուտ տնային տնտեսուհի։ Նրա պրպտող անհանգիստ ուղեղում ծնվեց աշխատելու, ստեղծագործելու և շնորհակալ գործ անելու հրաշալի մի գաղափար՝ ստեղծել հայ անվանի գիտնականների և նշանավոր հայերին նվիրված վավերագրական ֆիլմաշար։ Եվ ստեղծվեցին մի շարք ուշագրավ և մնալուն վավերագրեր՝ մերօրյա մի շարք նշանավոր գիտնականների մասին։

Լաուրա Մինասյանը այդ կինոկարների մտահղացողն էր, սցենարիստը, ռեժիսորն ու մոնտաժողը, օպերատորը որդին էր՝ Կարենը։

Ափսոս, որ մահը ընդհատեց նրա անչափ օգտակար, շնորհակալ և կարևոր ծրագիրը։ Իսկ Ալբերտ Խառատյանը զրկվեց իր հրաշալի կնոջից, երեխաները՝ սիրող և հոգատար մորից։

Մեր անկեղծ ցավակցությունները մեր գործընկերոջը՝ Ալբերտ Խառատյանին, նրա զավակներին, հարազատներին և ընկերներին։

Մխիթարանք և համբերություն...

**Արմեն ԿԱՐԱԴԵՏՅԱՆ
Պատմաբան,
հրապարակախոս**

Տաթևիկ ՍԱՐԳՅՅԱՆ

Կյանքից հեռացել է բազմավաստակ գիտնական, ՀՀ գիտության վաստակավոր գործիչ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ադուլֆ Մանթաշյանը

Ապրիլի 9-ին կյանքից հեռացավ բազմավաստակ գիտնական, ՀՀ գիտության վաստակավոր գործիչ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, քիմիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ադուլֆ Յալաբաջյանը:

Ադուլֆ Մանթաշյանը ծնվել է Երևանում՝ 1932թ. օգոստոսի 16-ին: Նա իր գիտական գործունեությունը սկսել է 1956թ.: Գերազանցությամբ ավարտելով Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտը՝ որպես լավագույն շրջանավարտ հրավիրվել է աշխատելու քիմիական տեխնոլոգիաների պրոցեսների և ապարատների ամբիոնում: 1958թ. նա գործուղվել է Մոսկվա՝ ԽՍՀՄ ԳԱ քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտ, որպես ասպիրանտ, որտեղ և ճանաչված գիտնական Արամ Նալբանդյանի անմիջական ղեկավարությամբ պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն:

Անգնահատելի են Ադուլֆ Մանթաշյանի ծառայություններն ակադեմիկոս Արամ Նալբանդյանի կողմից ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի քիմիական ֆիզիկայի լաբորատորիայի հիմնադրման գործում, որը 1975 թ. վերակազմավորվել է քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի: Այստեղ նա իրականացրել է իր հիմնական հիմնարար գիտական աշխատանքները և պաշտպանել դոկտորականը:

1973 թ. մինչև կյանքի վերջը Ադուլֆ Մանթաշյանը եղել է ՀՀ ԳԱԱ քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի ածխաջրածինների օքսիդացման լաբորատորիայի վարիչ, 1987-2006 թթ. զբաղեցրել է ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը: Այդ ժամանակահատվածը բարդ էր ինչպես գիտական ??հանրության, այնպես էլ Հայաստանի համար առհասարակ: Այդ դժվար իրավիճակում Ադուլֆ Մանթաշյանի գլխավորությամբ և ինստիտուտի կոլեկտիվի ջանքերով հաջողվել է շարունակել գիտական աշխատանքը և պահպանել ինստիտուտի դիմագիծը:

2007-2011 թթ. Ադուլֆ Մանթաշյանը ղեկավարել է ՀՀ ԳԱԱ քիմիայի և երկրի մասին գիտությունների բաժանմունքը:

Ադուլֆ Մանթաշյանի գիտական գործունեությունը հիմնականում ուղղված էր բարդ, բազմափուլ քիմիական ռեակցիաների կինետիկային, որոնք ընթանում են ազատ ռա-

դիկալների մասնակցությամբ, այրման քիմիական պրոցեսին, լուսա- և լազերաքիմիական պրոցեսներին, ածխաջրածինների օքսիդացման ռեակցիաների սառը բոցերին և տատանումներին: Նա ճանաչված գիտնական է ածխաջրածինների օքսիդային փոխարկման գազաֆազ ռեակցիաների բնագավառում: Աշխատանքները, որոնք իրականացվել են նրա անմիջական ղեկավարությամբ, ներկայացվել են միջազգային գիտաժողովներում՝ Մեծ Բրիտանիայում, Ֆրանսիայում, Ռուսաստանում, ԱՄՆ-ում, Ավստրիայում, Լեհաստանում, Ռումինիայում, Հունգարիայում: Ադուլֆ Մանթաշյան քիմիկոս գիտնականին բնորոշ էր հիմնարար գիտական հիմնախնդիրների համադրումը գործնական խնդիրների հետ: Գիտական ??նշանակալի ձեռքբերումներից կարելի է առանձնացնել հետևյալները.

& Արամ Նալբանդյանի հետ համատեղ մշակվել է ազատ ռադիկալների սառեցման (մատրիցային մեկուսացում) մոդ, արդյունավետ կինետիկական եղանակ էլեկտրոնային պարամագնիսական ռեզոնանսի սպեկտրոսկոպիայի համակցմամբ:

& Տվյալ եղանակի կիրառմամբ առաջին անգամ բացահայտվել է ածխաջրածինների օքսիդացման գազաֆազ շղթայական ռեակցիաների ազատ ռադիկալները:

& Հաստատվել է ոչ գծային ռեակցիաների պերօքսիդային ռադիկալների միջև որոշիչ դերակատարությունը ածխաջրածինների օքսիդացման գազաֆազ ռեակցիաներում:

& Առաջարկվել է ածխաջրածինների օքսիդացման գործնականորեն մոդ մեխանիզմ, որը թույլ է տալիս պարաֆինային և օլեֆինային ածխաջրածինների օքսիդացումը դիտարկել միևնույն տեսանկյունից:

& Ածխաջրածինների օքսիդացման արդյունքում մշակվել են արտադրական կարևոր միացությունների ստացման եղանակներ, ինչպիսիք են էթիլենը, պրոպիլենը և դրա օքսիդները:

Առանձնակի ուշադրության է արժանի Ադուլֆ Մանթաշյանի կողմից ստեղծված մոդ գիտական ուղղությունը՝ պնդաֆազ և գազաֆազ ամօրգանական միացությունների փոխակերպումն ազատ ռադիկալային շղթայական ռեակցիաների ազդեցությամբ: Մշակված մոտեցումը մոդ հնարավորություններ է ստեղծում մետաղական հանքային հումքի վերամշակման գործում, որը ներառում է ծծումբ պարունակող միացություններ և օքսիդներ: Դրա հիման վրա մշակվել է պերլիտի և քվարցիտի մաքրման արդյունավետ եղանակ:

Ադուլֆ Մանթաշյանը հատուկ ուշադրություն էր դարձնում երիտասարդ կարգերի պատրաստմանը: 1963-1976 թթ. դասավանդել է Երևանի պետական համալսարանի տեսական քիմիայի ամբիոնում: Շուրջ 15 տարի հասարակական հիմունքներով ղեկավարել է ընդհանուր և ամօրգանական քիմիայի ամբիոնը:

Ծանաչված գիտնականի, արժանապատիվ քաղաքացու, բարյացակամ անձնավորության հիշատակը միշտ վառ կմնա նրա հարազատների և գործընկերների սրտերում:

**ՀՀ ԳԱԱ նախագահություն
ՀՀ ԳԱԱ քիմիայի և երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք**

ՀՀ ԳԱԱ Ա.Նալբանդյանի անվան քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտ

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ ԱՄԲԻՈՆՆԵՐԻ ՎԱՐԻՉՆԵՐԻ ԹԱՓՈՒՐ ՏԵՂԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ
ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնը հայտարարում է մրցույթ հետևյալ ամբիոնների վարիչների թափուր տեղերի համար.

- & Իրավագիտության
- & Օտար լեզուների
- & Գրադարանային և տեղեկատվական աղբյուրների
- & Մանկավարժության
- & Հոգեբանության

Համաձայն «ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ ամբիոնների ձևավորման, գործունեության և ամբիոնների վարիչների ընտրության կանոնակարգի»՝ մրցույթին կարող են մասնակցել գիտությունների դոկտորի կամ գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան ունեցող անձինք:

Ամբիոնի վարիչի պաշտոնի հավակնորդները ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ կադրերի բաժին (ք. Երևան, Բաղրամյան 24դ, 4-րդ հարկ, 4.6 սենյակ) պետք է ներկայացնեն հետևյալ փաստաթղթերը.

1. դիմում՝ ուղղված ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ տնօրենին,
2. անձնագրի և սոցիալական քարտի կամ նույնականացման քարտի պատճենները,
3. կադրերի հաշվառման անձնական թերթիկ,
4. քաղվածք աշխատանքային գրքույկից,
5. համառոտ ինքնակենսագրություն,
6. բարձրագույն կրթության վկայականի (դիպլոմի) պատճենը,
7. գիտական աստիճանը և գիտական կոչումը (առկայության դեպքում) հաստատող փաստաթղթերի պատճենները,
8. տպագրված գիտական և մեթոդական աշխատանքների ցուցակը (հաստատված ուսումնական հաստատության գիտքարտուղարի կողմից),
9. գիտամանկավարժական գործունեությունը բնութագրող այլ փաստաթղթեր (առկայության դեպքում):

Փաստաթղթերն ընդունվում են սույն հայտարարության հրապարակման ամսաթվից մինչև 2021թ. մայիսի 20-ը ներառյալ՝ յուրաքանչյուր աշխատանքային օր՝ ժամը 10³⁰-16⁰⁰:

Մրցույթը տեղի կունենա ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ գիտական խորհրդի նիստում՝ փաստաթղթերն ընդունելու վերջնաժամկետից հետո՝ տասնօրյա ժամկետում:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար դիմել ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ կադրերի բաժին. ք. Երևան, Բաղրամյան 24դ, 4-րդ հարկ, 4.6 սենյակ, հեռ. 060-62-35-19 (3-53)

ԹՈՒՐԹԵՐԵՆՈՎ ԸՐԱՏԱՐԱԿՎԵԼ Է ԹԱԼԱԱ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՍԻՆ ԱՂՄԱՇԱՐՈՒՅՑ ԳԻՐՔԸ

Օսմանյան վերջին շրջանի և ընդհանրապես թուրքիայի պատմության աշխարհահռչակ մասնագետ, Յուրիխի համալսարանի պրոֆեսոր Հանս Լուկաս Կիզերի հեղինակած «Թալեաթ փաշա, ժամանակակից թուրքիայի հայրը, ցեղասպանության ճարտարապետը» խորագրով գիրքը վերջերս թարգմանվել է թուրքերեն: Այս մասին տեղեկացնում է թուրքագիտական մասնագիտացված ermenihaber.am-ը՝ հղում անելով QHA-ին:

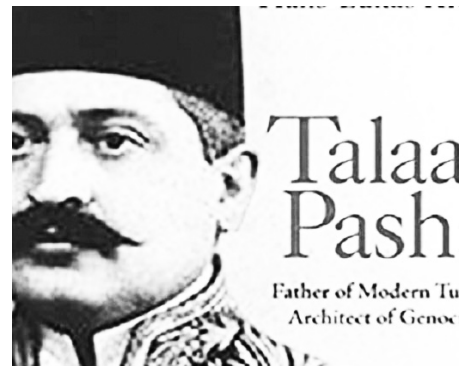
Գրքի թարգմանությունն ու հրատարակությունը, ինչպես ենթադրելի էր, սրելով է դիմավորվել թուրքերի կողմից: Մամուլում ազգայնական շրջանակները բռնա աղմուկ են բարձրացրել մամուլում ու սոցցանցերում՝ դա համարելով... դավաճանության դրսևորում:

Երկու հանգամանք կա, որոնք առավել քան որևէ այլ բան, հունից համում են այդ «անմեղ թուրքերին»:

Առաջինը բնականաբար «ցեղասպանության ճարտարապետ» բառակապակցությունն է, երկրորդը՝ այն, որ գիրքը անգլերենից թուրքերեն թարգմանած «Ի-լեթիշիմ Յայընլար» (İletim Yayınları) հրատարակչությունը վերնագրի «Ժամանակակից թուրքիայի հայր» հատվածը փոփոխել է «իթթիհատականության ուղեղ» տարբերակով:

Թուրք ազգայնականներն ու պետական շրջանակները «Թալեաթ փաշա, իթթիհատականության ուղեղը, ցեղասպանության ճարտարապետը» վերնագիրը համարում են «ցեղասպանության պնդումների պրոպագանդա»:

Հետաքրքրական է նաև այն, որ վերջին տարիներին բազմաթիվ են թալեաթ փաշայի մասին երևան եկող աղմկահա-

րույց փաստաթղթերն ու հուշագրությունները: Դրանցից մեկն է, օրինակ, Թալեաթի «Սև նոթատետրը», որի շուրջ «Լը մուվել դ'Արմենի» պարբերական հանդեսի հրատարակչության տնօրեն Արա Թուրանյանի՝ Թուրքիայի ժամանակակից պատմության հետազոտող Դուլգու Թաշալիի հետ արված հարցազրույցը, որը «Ազգ»-ը թարգմանաբար տպագրել է 2014 թ. հոկտեմբերի 2-ի համարում:

Ուշագրավ աշխատություն է նաև 2019 թ. Newmag հրատարակչության կողմից թարգմանված «Թալեաթ փաշայի» Հայոց ցեղասպանությանը և հարակից հարցերին վերաբերող հեռագրերն ու փաստաթղթերը պարունակող «Սպանության հրամաններ» աշխատությունը, որի հեղինակն այդպես էլ թուրքիա հայտնի Թամեր Աբչանն է:

Թամեր Աբչանն այդ գրքով ապացուցում է Օսմանյան կառավարության Հայոց ցեղասպանության մասին շրջանառվող փաստաթղթերի, առաջին հերթին Արամ Անտոնյանի հրատարակած «Նաղիմ Բեյի յուշերը» գրքի խնդիրները:

Գևորգ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24թ, հեռ. 56-80-14, 077 31 63 76

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448: Ստորագրված է տպագրության՝ 20.04.2021 թ.:

"ГИТУТЮН" ("Найка") газета НАН РА